

Šta antiratni veterani mogu da doprinesu društvu?

U prethodna dva broja razmatrali smo pitanje šta ratni veterani mogu da doprinesu društvu. Projekat *Imenovati TO ratom* ima za cilj i uspostavljenje komunikacije i saradnje između učesnika rata i antiratnih aktivista iz devedesetih godina, nastoji da inicira preispitivanje i jedne i druge pozicije.

Dakle, šta antiratni veterani mogu da doprinesu društvu? Kao i u slučaju ratnih veterana, i ovde postoji prethodno pitanje – kom i kakvom društvu? Aktuelni postupak rehabilitacije Milovana Đilasa, po zakonu o rehabilitaciji, koju zahtevaju advokati, Rajko Danilović i Nikola Barović, otvara perspektive za odgovor.

Iz pisanog opusa Milovana Đilasa vrlo lako je vidljiv njegov rascep sa vlašću. Đilasu, komunisti, društvo je, a ne država ili partija, na prvom mestu. Društvo je razumevao kao heterogeno – rascepljeno telo koje je više nego suma svih svojih delova, pluralizam bez prebrojavanja. Tako je video i višepartijski sistem – ne po liberlanoj ideji interesa grupe pojedinaca koji se takmiče za moć, nego kao reprezentaciju mnoštva u jednoj celini bez granica. „Svi su naši“, reči su protivnika rata, koji je iz te pozicije prihvatio saradnju na projektu *Imenovati TO ratom*. Učestvuje u dijalogu i daje podršku veteranima rata protiv kog se oglasio i borio, u borbi za njihova prava.

U mogućem društvu kakvim ga je Đilas razumeo, nemogući su vlast i vlasništvo nad društvom, čak ni stabilna struktura upravljanja, pa je tako Đilas učestvovao u izgradnji pojmova samoupravljanja i društvene svojine. I *Anatomjom jednog morala* i *Novom klasom* i drugim svojim knjigama, Đilas se obraćao društvu, upozoravajući ga na formiranje bilo koje „elite“ – ljudi koji po bilo kom osnovu imaju „stečeno pravo“ na vlasništvo i upravljanje nad društvom. Sa uverenjem u iste pojmove, samo-upravljanje i društvenu svojinu, Udruženje građana Ravnopravnost iz Zrenjanina i Učitelj neznalica su pre dve godine započeli novu delatnost – stvaranje Saveza za radničko društvo, u okviru koga se radničke grupe koje se bore protiv pljačke – „privatizacije“, na intelektualnom, organizacionom i pravnom nivou stalno vraćaju na pojmove društvene svojine i samoupravljanja i ponovo ih artikulišu iz svoje današnje pozicije. Budući da su takvo razumevanje društva i delatnosti u skladu sa njim opasne danas kao što su bile i u vreme Đilasa (možda čak i više, zato što su sada svi pod represijom, po čuvenom kapitalističkom načelu „slobodni ste da gladujete“), ima još više razloga ne samo za rehabilitaciju i ponovno čitanje Đilasa, već i vraćanje u javni diskurs pojmova i prakse komunista i partizana.

Kome sada i zašto danas, postoji potreba da se učestvuje u napadima na komuniste, partizane, pa dakle i na samog Đilasa? Očigledno, to je potreba nove generacije nove klase, ljudi koji osećaju „stečeno pravo“ da budu vlast i vlasnici ne samo imovine i firmi, već i informacija, morala, istine i javnog mišljenja – tzv. „elita“. Situacija danas, kada je socio-ekonomski položaj većine ljudi u Srbiji nepodnošljiv, kada im je onemogućen pristup velikom delu građanskih prava, kada su im nedostupni mediji i kada ne postoji politička opcija (partije ili elite) u koju mogu da se uključe i upravljaju, zahteva samoorganizaciju za generalnu pobunu, od čega elite počinju da strahuju. Zato im je potrebno da kriminalizuju i izbrisu iz istorije sve autentične samoorganizovane pokrete, pogotovu antifašističke, da ne bi bili primer. Samo što u čitavoj toj malograđanskoj operaciji ima „kvaka 22“ – brisanje ne rade u svoj ime... Naravno, ponovno posmatranje pojmova i prakse komunista i pratizana, podrazumeva i jasno razlikovanje samoorganizovanih pokreta koji su antifašističkom borbom u Drugom svetskom ratu stvorili socijalističku Jugoslaviju, od partije i Jugoslovenske narodne armije koji su, izabравši vertikalnu strukturu umesto horizontalnog organizovanja tj. državu umesto društva, uzurpirale i zloupotrebile ime partizana i radnika. Istorija socijalističke Jugoslavije je kompleksno iskustvo, sadržano od više različitih tokova. Sprega partije i armije, zasnovana na zajedničkom klasnom interesu očuvanja vlasti, i njena presudna uloga u krvavom raspadu Jugoslavije, jedan je od tih tokova. Analizirali smo ga na okruglom stolu 1. novembra prošle godine u okviru projekta *Imenovati TO ratom*. Doprinosе antiratnih veterana okruglom stolu *Uloga JNA u raspadu Jugoslavije* objavljujemo u ovom broju.

Projektni tim *Imenovati TO ratom* i tim Saveza za radničko društvo

Uloga JNA u raspadu Jugoslavije

DA bi bili otkriveni razlozi zbog kojih je normalizacija Srbije tegobna i teskobna teoba, uz sve ostalo, imati na umu to da ona i njeni žitelji svakoga dana plaćaju visoke ekonomske, socijalne i političke račune iz ratova na prostorima bivše Jugoslavije. Slaba je uteha to što ona, kako podučavaju ovdlašnji krojači novog pamćenja i ciljnog zaborava, u tome navodno nije učestvovala. Čak i da je to bilo tako, a nije!, u konačnici je reč o združenoj prevari u izvedbi ondašnjih vrhovnika Srbije i nemalog broja njenih ratno nastrojjenih žitelja. Tom je zgodom, naime, između ovih aktera obavljena trampa iz koje je trajne koriste, kako se tada verovalo, trebalo da imaju obe strane. Tadašnji se državni vrh, naime, svim silama trudio da održi privid o tome da Srbija nije učesnik niti jedan od vinovnika nastalog rata. Otud su, što uz javnu što uz skrivenu pomoć države, u rat iz Srbije odaseli svi oni koji su iz ličnih i drugih razloga za vojevanje bili spremni. Nađenušvi im odonu dobrovoljčaku, srpski su se vođzi bili ponadali da su tragove o svojoj umešanosti uspešno zameli. Usput rečeno, kada je počelo da manjka onih koji su jedva čekali da uskoče u rat, pribavljanje novih dobrovoljaca prešlo je u nadležnost vojne policije. Ondašnje su srpske ratovođe svoje delegirane ratnike zauzrvat unapred i prečutno abrolirali od svake krivične, političke i moralne odgovornosti za brojna ubistva, pljačke i ostala nepočinstva. Za to su vreme prestni voditelji rata, koji se njima nije dogodilo, u sadejstvu sa svojim medijским huškačima i lovcima na blago prionuli na temeljno pljačkanje Srbije i u njoj preostalih podanika.

^[1] O tome rečito i dokumentovano svedoči optužnica koju je Borislav Jović ispisao protiv sebe ali i svog šefa te ostalih saučesnika u tom preduzeću; uporedi: Borislav Jović, Poslednji dani SFRJ, Kompanija Politika, Beograd, 1995.

Za samoobrazovanje

Riliten

uciteljneznalica.org

društvena pitanja

Uloga JNA u raspadu Jugoslavije

iz analize isključeni unutaramijski tokovi raspodele moći koji su Kadijeviću i generalskom vrhu omogućili da za svoje političke svrhe (zlo)upotrebe JNA i većinu njenih pripadnika. Izvan ozbiljnog uvida otud ostaju socijalne, ideološke, političke, nacionalne i vrednosne posledice učešća JNA u ratnom razaranju sopstvene države.

Glavni razlozi za ispitivanje ratne uloge JNA
Ratni udeo JNA ne može, dabome, biti izmeren izvan konteksta temeljne krize druge Jugoslavije i bez pomne analize njenog socijalno, političkog i vojnog bića. U prilog tome govore i sledeći razlozi:
• JNA je, bez obzira na formalni ustavni položaj i zadatke ili baš zbog toga, bila jedan od glavnih političkih i vojnih aktera krize i rata, koji je istovremeno na startu imao najveću razomnu moć;
• JNA je bila jedini akter koji se decenijama uvežbavao i opremao za rat o trošku celog jugoslovenskog društva (još neizračunatom i ko zna da li će ikad biti izračunat);
• JNA je akter od koga se očekivalo, ali koji je bio i obavezan, da ima planove kao i razrađene postupke, pripremljene snage i jasne ciljeve za zaštitu ustavnog poretka i teritorijalnog integriteta Jugoslavije;
• JNA je bila jedini akter koji je u političkom finišu krize, tvrdio da je njeno jedinstvo uslov za opstanak Jugoslavije, čime je svoju sudbinu poistovetila sa sudbinom države;
• JNA je jedan od ključnih unutrašnjih koji je drugačijom politikom možda mogao bitno da utiče na način razrešavanja jugoslovenske krize. I obmuto: svojim konkretnim ponašanjem JNA je snažno ubrzala ratnu spiralu smrti u jugoslovenskom društvu;
• JNA je akter kod koga je najteže objektivno utvrditi stvarne razloge i ciljeve razomog delovanja. Otud u njenom ratnom delovanju postoji najveći raskorak između proklamovanog i stvarno realizovanog. O tome svedoči i to što je JNA za nepunu godinu prešla put od glavnog zaštitnika Jugoslavije i socijalizma preko paravojne formacije do bivše vojske;
• JNA je akter kod koga je najteže otkriti unutrašnju logiku vojnog i političkog delovanja. Istovremeno, JNA je akter za koga je najlakše dokazati da se nije pridržavao osnovnih pravila svoje struke, te da je zbog toga pao na sopstvenim premisama;
• JNA je akter čije je delovanje, u sprezi sa ostalim, unutrašnjim i spoljnim, vojnim i političkim činiocima, izazvalo najpogubnije posledice – ljudska, materijalna i ostala razaranja. Istovremeno, JNA je rezultate svog razomog delovanja u nesmanjenom obimu isporučila i sopstvenom vojničkom i starešinskom sastavu;
• JNA je akter koji je, što voljno što iznuđeno, navodno spasavajući Jugoslaviju, učestvovao u razaranju sopstvene države i tom prilikom razorio i samog sebe;
• JNA je jedini akter koji je, u saradnji sa kmjnim državnim vrhom SFRJ, sam sebi ukinuo legitimitet i legalitet. To je pak njene čelne generale podsticalo da po meri sopstvenih a promenljivih intere-

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

sa ulaze u koalicije sa drugim učesnicima rata;
• JNA je akter koji je u početnim i presudnim fazama razrešavanja krize imao relativno visoku autonomiju delovanja;
• JNA je jedan od aktera koji je sve vreme rata bio u najtežoj vojnoj i političkoj situaciji. Ratovao je bez jasnih ciljeva, bez legalne vrhovne komande, bez socijalnog zaleđa i bez dovoljne političke podrške. Prema tome, JNA je jedini akter koji pri zatečnim pretpostavkama ovaj rat, ni u kom smislu, nije mogao dobiti.
• JNA je jedan od aktera čije je delovanje bilo i međunarodno sankcionisano, da bi rezolucijom br. 757. Saveta bezbednosti UN bio proglašen, zajedno sa srpskom vlašću, za glavnog krivca za rat u BiH;
• JNA je akter koji je, zajedno sa SFRJ i njegovim (kmjnim) predsedništvom, nominalno nestao sa političke scene. Međutim, reč je o akteru koji se deljenjem umnožio i danas, u manjoj ili većoj meri, tvori jezgra svih vojski na teritoriji bivše Jugoslavije;
• JNA je jedina vojska koja je svoju strategiju i doktrinu (opštenarodnog odbrambenog rata) direktno proverila na sopstvenom narodu i sebi. Svojim delovanjem ona je demantovala i ukinula njihove ideološke postulate i urušila prateći sistem, ali im je, doduše na paradoksalno tragičan način, dokazala operativnu i taktičku valjanost.

Traumatske posledice generalske (zlo)upotrebe JNA
• garantujući ondašnjim građanima Jugoslavije mimo razrešenje krize i sprečavanje unutrašnjeg rata, generalski je vrh JNA posredno olakšao i pospešio pojedinačno i grupno koketovanje sa nacionalizmom i ratom;
• svojim pristankom na ratnu alternativu čelni su generali, u sadejstvu sa ostalim gospodarima rata, građane Jugoslavije ostavili bez domovine i priveli ih u jednonacionalne države;
• upotrebom Armije za ciljeve Miloševićevog režima Kadijević i ostali su fizički i psihički traumatizovali sve nesrpske narode druge Jugoslavije;
• pretvaranjem JNA u Miloševićevu „toljagu“ prvi su generali zloupotrebili i traumatizovali svoj potčinjeni sastav, i
• razomno štiteći srpski narod čelnici JNA su pomogli njegovo uvođenje u rat i olakšali zloupotrebu trauma iz njegovog istorijskog pamćenja – ratom su mu omogućili pseudokatarzu (navodno namirivanje istorijskih računa) i nanovo ga traumatizovali.

Uvodno izlaganje na okruglom stolu Uloga JNA u raspadu Jugoslavije ◦

Izvodi iz izlaganja sa okruglog stola Uloga JNA u raspadu Jugoslavije

1. novembar 2012. godine, Centar za kulturnu dekontaminaciju – paviljon Veljković

Ljubodrag Stojadinović, vojni analitičar
Problemi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji počinju kada je podobnost oficira u mnogim jedinicama bila vrhunski kvalitet oficira. Posle toga dolazi nacionalni klujuč, kao još jedan faktor razaranja. I treći faktor razaranja, Vojna služba bezbednosti, koja je bila metastaza raspada Jugoslovenske narodne armije. Ona snaga koja je svakog oficira koji je imao svoj stav, mišljenje, proglašavala neprijateljem Službe.

Njegovu skepsu je lako proglašavala kao sumnju u osnovne vrednosti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, tako da su najbolji ljudi jedno vreme bili ekskomunicirani, višak. Ja sam tokom svoje službe tamo sreo beskonačno mnogo kreativnih ljudi, ali oni su bili na marginama. Kao rezultat negovanja preseka došla je negativna kadrovska selekcija i tako nastaju problemi u kojima govorimo. Ključni problemi nastaju kada se ruši čitav vrednosni sistem na kojem je Jugoslovenska narodna armija postojala, bratstvo – jedinstvo, Vojska se raspada po šavovima kao i država. Država koja generiše i podstiče raspad sopstvene vojske, vojska koja ima ambiciju da sačuva državu, a to ne može i ne ume i u stvari potencira raspad države. To je međusobno dejstvo akcije i reakcije koje je po suštini i po ishodištu destruktivno.

Na nivou rukovodstva Jugoslovenske narodne armije, kao institucije koja se sastojala od trista hiljada ljudi, sa jednim kolektivnim umom, taj kolektivni um su personalizovali ljudi koji nisu reprezentovali duh koji je mogao da izade iz jedne takve snage. Mislim i na savezne sekretare, načelnike Generalštaba i druge ljude koji su radili odgovorne funkcije u Generalštabu poslednjih deset godina pred raspad. Pred sam početak raspada u krvi, Vojska je imala ambiciju da sačuva državu. Više puta je portparol Vojske izlazio i govorio da Jugoslovenska narodna armija neće dozvoliti raspad Jugoslavije. Ja mislim da to nije bio njen posao, jer, ona to, naprosto, ne ume da radi.

Jugoslovenska narodna armija se raspala, praktično, na vojske država koje su nastajale na tlu bivše Jugoslavije. Ona je tada prestala da postoji kao Jugoslovenska narodna armija. Kada je ona prestala da postoji, njeno rukovodstvo je postavilo novu tezu. Milošević i njegova grupa su mislili o načinu na koji da se organizuje militarizam u Srbiji. Postoji tu jedna militaristička inverzija: mnogi oficiri su bili mirovnjaci – pacifisti i mnogi civili bili su militaristi. Između njih dolazi do jedne reakcije koja vodi raspadu. Onda smo iz vojno – policijskog rukovodstva čuli idiotsku temu, floskulur: „Jugoslovenska narodna armija će biti tamo gde je narod bude želeo kao svoju“. Izgledalo je da se ta ideja ostvaruje na nivou tampon – zone između zaraćenih strana. Onda, da bi to mogla da bude vojska na granicama neke apstraktne, utopističke države, koju bi Jugoslovenska narodna armija predstavljala kao vojska te države. Odatle potiče utopistička ideja, pomalo suluda, da vojska može da nadživi svoju državu. A bilo je jasno da sve manje ljudi želi Jugoslovensku narodnu armiju kao svoju, pa i Srbija, kojoj se ostaci Jugoslovenske narodne armije nude kao supstitucija za ono što je tokom sukoba nastalo.

Gradanski rat je vođen pre svega snagom i kadrovima Jugoslovenske narodne armije. Potekli su iz Jugoslovenske narodne armije i postali ratni protivnici. Jugoslovenska narodna armija je bila generator toga rata i u tom trenutku njena se uloga završava. Mistifikacija službi je doprinela i tome da ne znamo celu istinu, jer smo precenili poreklo moći koja dolazi iz službi bezbednosti. I danas one imaju staljnističku strukturu, ali to je priča koja se mora razrešiti u našem društvu, od koje će zavisiti sva naša saznanja o tome šta se zaista događalo u istorijskom vremenu

u kojem se Jugoslovenska narodna armija raspala na takav način. Još jednom želim da kažem da postoje još neki razlozi da odnos prema Jugoslovenskoj narodnoj armiji ne bude apsolutno odiozan. To je, takođe, krajnost iz koje ne mogu da proizađu dobri zaključci.
Drago Kovačević, gradonačelnik Knina 1994-95. godine
Ja sam bio vojnik Jugoslovenske narodne armije u vreme kad je umro Tito. Proces raspada Jugoslavije počeo je Titovom smrću. Na katolički Božić 1986. u Splitu se pevalo „Srpska vojsko iz Hrvatske seli/ Hrvatska se od Srbije deli!“ Nije to bio usamljen slučaj. Jugoslovenska narodna armija i pored svoje ustavne obaveze nije mogla sačuvati Jugoslaviju, to je bila iluzija, ona to nije bila u stanju. Sećamo se vremena nakon Osmе sednice, preuzimanja vlasti od strane Slobodana Miloševića, te Antibiokratske revolucije, kada smo se raznih čuđa nagledali. Sećamo se kada se 1988. godine pojavljuje prvi čovek Organizacije SKJ u Armiji, Petar Šimić, i kaže „Jugoslavija se neće raspadati bez Jugoslovenske narodne armije“. Došli smo u situaciju devedesetih, na izborima u Hrvatskoj, gde se tipovalo da će dobiti komunisti, a dobio je Franjo Tuđman, koji je 1971. godine u Hrvatskom proleću bio pedeseti lik. Nisu izbere dobili levičari, poput izvomog levičara Mike Tripala, ni Savka Dabčević, ni Račan. Dobila je HDZ, a tvrdim da ona ne bi bila ozbiljan politički faktor da nije bilo „antibiokratske revolucije“ i politike Slobodana Miloševića. Nakon toga počinje ostvarivanje politike iz pesme koju sam citirao. Sećam se ostavke Borislava Jovića i njegove ostavke, kada je Slobodan Milošević, marta 1991. godine rekao da Jugoslavije više nema. Na terenu, srpska državna bezbednost onda počinje da podzemnim kanalima satanzuje vojsku i počinje mapiranje nepodobnih oficira, bez obzira na nacionalnost. Ako bi oni nekoga proglasili nepoželjnim, taj nije mogao dugo trajati. Na terenu je postojala borba službi.
A druga okolnost je da Vojska, umesto da u tom trenutku ostane politički neutralna, osniva svoju partiju SK – Pokret za Jugoslaviju, koja je naonučavala ljude po Krajini. Dakle, Jugoslovenska narodna armija nije mogla ništa uraditi, osim toga da njen vrh kaže: „Mi više ne možemo ovaj posao napraviti“.

Đorđe Dozet, advokat, bivši sudija Vojnog suda, o svedočenju poslednjeg saveznog sekretara za narodnu odbranu Veljka Kadijevića
Kaže formulacija: sprečavanje međunacionalnog sukoba... Da je Jugoslovenska narodna armija imala zadatak zaštititi srpski narod od istrebljenja. Potrebno je osloboditi sve srpske krajeve iz tadašnje Republike Hrvatske, a nakon toga izvući jedinice Jugoslovenske narodne armije na granice jedne buduće jugoslovenske države. Kao protivnike Jugoslovenske narodne armije u tom vremenu imenovao je hrvatsku ustašku vojsku i većinu idoktriniranog hrvatskog naroda i međunarodnu zajednicu. Treći, najopasniji i najjači protivnik bila je vrlo organizovana i sinhronizovana aktivnost na onemogućavanju mobilizacije te podsticanje na dezerterstvo od strane raznih organizacija, majki, žena i slično. Kao najmanje opasnog protivnika imenovao je hrvatsku vojsku. Takođe je rekao da je za ostvarenje zadataka Jugoslovenske narodne armije bilo potrebno još petnaest do osamnaest brigada da bi se operacija konačno završila za deset do petnaest dana. Te brigade nisu uspeali da dobiju, jer je mobilizacija propala. ◦